

Valerija Korošec

Socialni in kulturni kapital kot dejavnika razlik v uspešnosti na trgu dela med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev

Delovni zvezek št. 12/2008, let. XVII

Kratka vsebina: Avtorica v delovnem zvezku rekonceptualizira Bourdiejev koncept kulturnega in socialnega kapitala v okviru migrantskih študij. S pomočjo teh konceptov skuša razložiti različni uspeh na trgu dela med staroselci in novoselci (priseljenci in potomci priseljencev) v Sloveniji.

Ključne besede: socialni kapital, kulturni kapital, priseljenci, potomci priseljencev, staroselci, novoselci, trg dela

Zbirka Delovni zvezki je namenjena objavljanju izsledkov tekočega raziskovalnega dela, analizi podatkovnih serij in predstavitev metodologij s posameznih področij dela Urada. S tem želimo spodbuditi izmenjavo zamisli o ekonomskih in razvojnih vprašanjih, pri čemer je pomembno, da se analize objavijo čim hitreje, tudi če izsledki še niso dokončni.

Mnenja, ugotovitve in sklepi so v celoti avtorjevi in ne izražajo nujno uradnih stališč Urada RS za makroekonomske analize in razvoj.

Objava in povzemanje publikacije sta dovoljena delno ali v celoti z navedbo vira.

Delovni zvezki Urada RS za makroekonomske analize in razvoj

Izdajatelj:

Urad RS za makroekonomske analize in razvoj

Gregorčičeva 27

1000 Ljubljana

Telefon: (+386) 1 478 1012

Telefaks: (+386) 1 478 1070

E-naslov: gp.umar@gov.si

Odgovorna urednica: mag. Barbara Ferk (barbara.ferk@gov.si)

Delovni zvezek: Socialni in kulturni kapital kot dejavnika razlik v uspešnosti na trgu dela med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev

Avtorica: dr. Valerija Korošec (valerija.korosec@gov.si)

Lektoriranje: Biro 2000 d. o. o.

Lektoriranje angleškega povzetka: Amidas d. o. o.

Strokovna recenzentka: dr. Felicita Medved

Ljubljana, oktober 2008

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

314:331.5(497.4)(0.034.2)

KOROŠEC, Valerija

Socialni in kulturni kapital kot dejavnika razlik v uspešnosti na trgu dela med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev [Elektronski vir] / Valerija Korošec. - Besedilni podatki. - Ljubljana : Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2008. - (Zbirka Delovni zvezki UMAR ; letn. 17, št. 12)

Način dostopa (URL):

http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2008/dz12-08.pdf

ISBN 978-961-6031-79-0

241907712

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	1
2 TEORETIČNA IZHODIŠČA IN ANALITIČNE TEZE	3
2.1 Kulturni kapital	6
2.2 Socialni kapital	8
3 TERMINOLOGIJA IN METODOLOGIJA	11
3.1 Staroselci vs. novoselci	11
3.2 Priseljenci in potomci priseljencev.....	12
4 PODATKI IN ANALIZA	14
4.1 Slovenski jezik kot materni jezik.....	14
4.2 Pogovorni jezik	14
4.3 Državljanstvo	15
4.4 Izobrazba.....	15
5 USPEH NA TRGU DELA	17
5.1 Poklicni status	17
5.2 Status aktivnosti	18
6 SKLEP	22

Kazalo tabel

Tabela 1: Slovenski jezik kot materni jezik za staroselce, priseljence in njihove potomce	14
Tabela 2: Prebivalstvo po tipu priseljenca in pogovornem jeziku prebivalstva	15
Tabela 3: Državljanstvo staroselcev, priseljencev in njihovih potomcev.....	15
Tabela 4: Izobrazbena struktura staroselcev, priseljencev in potomcev priseljencev, starih od 30 do 49 let.....	16
Tabela 5: Struktura poklicnih skupin med delovno aktivnimi staroselci, priseljenci in potomci priseljencev, starih od 30 do 49 let.....	17
Tabela 6: Status aktivnosti med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev, starih od 30 do 49 let.....	19

Povzetek

V delovnem zvezku skušam s pomočjo konceptov, kot sta kulturni in socialni kapital, razložiti razlike med staroselci in novoselci (priseljenci in potomci priseljencev) v uspešnosti na trgu dela (poklicni status in delovna aktivnost). Pri tem izhajam iz Bourdieujeve opredelitve kulturnega in socialnega kapitala. Koncepta operacionaliziram skozi indikatorje kulturnega in socialnega kapitala, kot so: materni jezik, pogovorni jezik, izobrazba, državljanstvo. Uspeh na trgu dela pa ocenjujem skozi indikatorja, kot sta: zaposlitveni in poklicni status. Rezultati analize potrjujejo tezo o pomembnosti kulturnega in socialnega kapitala, pridobljenega v ciljni državi, za uspeh na trgu dela (npr. ko gre za poklicni status). Pri analizi statusa aktivnosti za potomce priseljencev pa se je pokazalo, da je treba koncept socialnega kapitala dopolniti z indikatorjem »stalnosti«; kot zelo pomemben se je namreč izkazal podatek, ali so starši respondenta staroselci ali priseljenci.

Summary

Using Bourdieu's concept of cultural and social capital, this paper analyses the difference in employment and occupational status of old settlers and new settlers (immigrants and second-generation immigrants). Indicators of cultural and social capital are: mother's language, use of common language, education and citizenship. Success on the labour market is judged through employment and occupational status. Results of the analysis partly confirm the importance of destination-country cultural and social capital for "success" on the labour market – e.g. occupational status. Where the second generation of immigrants is concerned, operationalisation seems to be uncompleted. Analysing entrance to the labour market for the second generation according to whether the parents are old settlers or immigrants proved to be an important indicator – so called indicator of 'permanency' should be added.

1 UVOD

Prispevek zasleduje dva cilja: rekonceptualizira pojem kulturnega in socialnega kapitala v Sloveniji ter skuša s pomočjo te rekonceptualizacije razložiti razlike v uspešnosti na trgu delovne sile med staroselci in novoselci (priseljenci in potomci priseljencev) v Sloveniji.

Koncept socialnega kapitala v tem prispevku se naslanja na Bourdieujevo (2001)¹ definicijo socialnega kapitala.

V slovenskem prostoru prevladuje »Putnamova smer« konceptualizacije socialnega kapitala; pa tudi ta je teoretično še precej nedorečena. Tako je Sociološko društvo v vabilu² za 'Letno sociološko srečanje 2006' socialni kapital predstavilo kot »izredno raznolik koncept na konceptualni ravni kot tudi v pogledu operacionalizacije« in povabilo k sodelovanju vse prispevke, ki pristopajo k tematiki: »skozi proučevanje ego-centričnih in opornih omrežij, medosebnih odnosov, stališč o zaupanju in strpnosti do drugih, institucionalnem zaupanju in vzorcih sodelovanja v civilnodružbenih in političnih organizacijah ravni«.

V Sloveniji je opravljenih kar nekaj študij na temo družbenoekonomske integracije priseljencev; tudi na temo uspešnosti na trgu dela. Kadar primerjava v uspešnosti na trgu dela med staroselci in novoselci ne pokaže razlike (npr. Bešter, 2007³; Medvešek 2007⁴), se to ocenjuje kot »uspešna integracija«. Kadar razlika v uspešnosti na trgu dela je, se jo običajno razlaga z razliko v izobrazbi; če pa razlike v izobrazbi ni, pa razliko v uspešnosti na trgu dela razlagajo s tezo o etnični diskriminaciji (npr. Bešter, 2007, str. 224, 235). Po drugi strani pa raziskave o etnični diskriminaciji na delovnem mestu (npr. Brezigar, 2007⁵; Medvešek, 2007a⁶) teze o tovrstni diskriminaciji ne podpirajo. Razlaga razlik v uspešnosti na trgu dela v Sloveniji med staroselci in novoselci z argumentom etnične diskriminacije je nekonsistentna.

V tem prispevku dokazujem, da je razliko v uspešnosti na trgu dela med staroselci in novoselci v Sloveniji mogoče konsistentno razložiti s pomočjo konceptov, kot sta kulturni in socialni kapital.

V tujini so precej pogoste sociološke študije, ki raziskujejo vpliv kulturnega in socialnega kapitala na uspešnost posameznikov v družbi ali uspešnost na trgu dela itd. Čedalje več je tudi takšnih, ki preučujejo pomen socialnega in kulturnega kapitala za priseljence, tj. ko gre za njihovo integracijo, na primer za uspešnost na trgu dela. Se pa večinoma osredotočajo na izvorni socialni kapital migrantov in ne na socialni kapital migrantov v ciljni⁷ državi. Če pa to že storijo, pa primerjajo med seboj različne etnične (priseljenske) skupnosti, ne primerjajo pa jih s staroselci. Razlog je v tem, ker podatke v glavnem jemljejo iz specifičnih

---

¹ The Forms of Capital.

² Gl. http://www.sociolosko-drustvo.si/index.php?option=com_content&task=view&id=83&Itemid=27.

³ Socialnoekonomska integracija priseljencev iz prostora nekdanje Jugoslavije in njihovih potomcev v Sloveniji.

⁴ Socioekonomski položaj potomcev priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije.

⁵ Pojavi etnične diskriminacije v javni upravi, vojski in policiji v Republiki Sloveniji.

⁶ Razmišljanja o pojavih nestrpnosti in etnične distance v slovenski družbi.

⁷ V tuji literaturi se uporabljata izraza angl. 'host country' (gostiteljska država) ali angl. 'destination country' (ciljna država). Gre za zgodovinsko pogojene razlike v priseljenjskih politikah: so države, ki pričakujejo priseljence za zmeraj (npr. Kanada) in države, ki pričakuje 'zdomce' (npr. Nemčija). Za Slovenijo je sicer vprašanje, ali je gostiteljska ali ciljna država. Zgodovinsko gledano je bila gostiteljska država. Glede na sedanje trende – razmerja novih državljanstev na število tujcev – pa lahko sklepamo, da je Slovenija vedno bolj ciljna država, tj. država, v katero se ljudje priselijo, zato da tu tudi ostanejo. Na mestu pa je tudi drugačen razmislek – v 'gostiteljski' državi je nelogično govoriti o integracijskih ukrepih: zakaj pa bi se naj 'gost' integriral v določeno družbo? Čisto drugačen pristop pa mora imeti država, ki se zaveda, da je ciljna država, v katero se ljudje priselijo, zato da tam tudi ostanejo.

raziskav, s katerimi raziskujejo priseljske populacije. Sami smo uporabili podatke, ki temeljijo na podatkih Popisa 2002 (Medvešek, 2007, gl. več v pogl. 3), zato ta prispevek omenjene pristope presega tako, da pri analizi vpliva socialnega kapitala na uspešnost na trgu dela za priseljence in njihove potomce v primerjavo vključuje 1) populacijo staroselcev in 2) v izbrani kategoriji vse prebivalce v državi in ne samo vzorca.

V tem prispevku merim socialni kapital z dvema indikatorjema: državljanstvo in izobrazba; kulturni kapital pa s pomočjo indikatorjev: materni jezik, pogovorni jezik in izobrazba. Prepletanje socialnega in kulturnega kapitala se kaže v indikatorju izobrazbe. Vpliv kulturnega in socialnega kapitala na uspešnost na trgu dela ocenjujem tako, da primerjam podatke o poklicni strukturi in aktivnosti na trgu dela treh različnih skupin: staroselcev, priseljencev in potomcev priseljencev. Obstajajo pa, kot že omenjeno, različni pristopi h konceptualizaciji in merjenju socialnega kapitala.

Rezultati analize kažejo, da zastavljeni koncept socialnega kapitala dobro razloži razliko v uspešnosti na trgu dela med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev v vseh točkah, razen ko gre za brezposelnost potomcev priseljencev. V tej točki razliko v uspešnosti na trgu dela med staroselci in potomci priseljencev smiselno razloži en sam podatek, tj. ali so starši staroselci ali priseljenci. Na podlagi tega dejstva sklepam, da je za vključitev 'potomcev' na trg dela odločilen faktor socialni kapital staršev. Velik pomen socialnega kapitala staršev za uspeh potomcev na trgu dela smiselno reflektira Bourdieujevo tezo o vplivu kulturnega kapitala staršev na uspeh njihovih potomcev v izobraževanju. **V tem prispevku zastavljeno konceptualizacijo socialnega kapitala bi bilo tako treba dopolniti z indikatorjem 'stalnosti'; v tej analizi je to podatek, ali so starši respondenta priseljenci ali staroselci. Sklepam, da čas ene generacije zadostuje za primerljivost, ko gre za kulturni kapital. Ne velja pa to v celoti za socialni kapital.**

Delovni zvezek ima pet poglavij. Uvodu sledi predstavitev teoretičnih izhodišč in analitičnih tez. V tretjem poglavju predstavimo terminologijo in metodologijo. Sledi logično deskriptivna analiza z rezultati. V petem poglavju so podani sklepi in iztočnice za nadaljnje raziskave.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA IN ANALITIČNE TEZE

V Sloveniji je opravljenih kar nekaj študij na temo družbenoekonomske integracije priseljencev, kjer je vključeno tudi področje uspešnosti na trgu dela. V dveh najnovejših, Bešter (2007, str. 221) in Medvešek (2007), sta raziskovalki ocenjevali socioekonomski položaja priseljencev in njihovih potomcev v primerjavi s Slovenci na osnovi objektivnih indikatorjev, kot so: izobrazba, položaj na delovnem mestu, poklicna struktura, zaposlenost oziroma stopnja brezposelnosti.

Romana Bešter (2007, str. 251) ugotavlja, da: »ima populacija priseljencev primerljivo izobrazbeno strukturo kot prebivalstvo slovenske narodnosti...Glede položaja na delovnem mestu praktično ni zaznati razlik med priseljenci in večinskim prebivalstvom...Večje razlike so opazen pri poklicni strukturi, kjer se je pokazalo, da je preučevana populacija priseljencev in njihovih potomcev nadpovprečno zastopana v poklicih, ki zahtevajo manj kvalificirano delovno silo, praviloma prinašajo slabše plače in v družbi veljajo za manj ugledne«. Ko Avtorica (prav tam, str. 235) to dejstvo sooči z dejstvom primerljive izobrazbe zapiše, »da bi te razlike znale biti povezane s ksenofobijo, nacionalizmom in etnično diskriminacijo v Sloveniji, kar kažejo tudi druge študije«. Razlike v stopnji brezposelnosti tudi niso velike (2,1 odstotka razlike po Popisu 2002); je pa delež brezposelnih občutno večji med drugo generacijo, se pravi med potomci priseljencev iz nekdanje Jugoslavije, kot pa med samimi priseljenci (glej več prav tam, str. 223–224). Bešterova nadalje meni: »...da eden med razlogi zakaj je delež brezposelnih med priseljenci manjši kot med njihovimi potomci leži v tem, da so priseljenci v času svoje priselitve lažje našli zaposlitev, saj so se v precejšnji meri priseljevali zaradi potreb po delovni sili v Sloveniji. Njihovi potomci se danes srečujejo s precej spremenjeno situacijo, ko mladi, predvsem prvi iskalci zaposlitve, na splošno težko najdejo zaposlitev. Poleg tega se v tekmi z 'avtohtonimi' slovenskimi vrstniki lahko srečujejo tudi z etnično diskriminacijo«.

Romana Bešter v svoji analizi priseljencev in njihovih potomcev ni analizirala ločeno, tj. kot dve zelo različni populaciji, kar je nujno pri tovrstni analizi družbenoekonomskega položaja priseljencev in njihovih potomcev (oziroma je to naredila samo z vidika brezposelnosti).

To je v svoji raziskavi naredila Mojca Medvešek (2007); oblikovala je tri skupine: prebivalce, ki niso priseljeni, priseljence in potomce priseljencev. Najprej je analizirala celotno populacijo nato pa še posebej izbran starostni razred, tj. od 30 do 49 let. Slednja analiza je smiselna, ker gre za analizo družbenoekonomskega položaja posameznikov, ko se lahko predvideva, da so posamezniki v tej starosti že zaključili izobraževalni proces in se zaposlili. Za analizo družbenoekonomskega položaja priseljencev in njihovih potomcev je Mojca Medvešek izbrala zelo podoben nabor indikatorjev kot Romana Bešter, tj.: izobrazba, poklicna struktura, status aktivnosti. Tudi splošna ugotovitev je zelo podobna: »položaj potomcev priseljencev v družbeni strukturi glede na obravnavane kazalnike je boljši v primerjavi s položajem priseljencev in postaja primerljiv z večinskim narodom« (Medvešek, 2007, str. 35).

Pri študiji Mojce Medvešek (2007) je zanimivo, kako se kažejo podobnosti in razlike za določen indikator med primerjanimi podskupinami (prebivalci Slovenije, ki niso priseljeni, priseljeni in potomci priseljencev): »...da je izobrazbena struktura populacije potomcev priseljencev, stare med 30 in 49 let, bolj podobna izobrazbeni strukturi prebivalcev Slovenije, ki niso priseljeni, predvsem pa je višja od izobrazbene strukture priseljencev« (str. 30); »...da imajo pri primerjavi poklicnih skupin, ki jih lahko povežemo tudi z višjo izobrazbo in določeno družbeno oziroma politično močjo, potomci priseljencev zelo primerljivo strukturo kot prebivalci Slovenije, ki niso priseljeni« (str. 32). »Slabši položaj potomcev priseljencev je zaznan le pri primerjavi statusa aktivnosti,

kjer imajo potomci priseljencev med aktivnim prebivalstvom v primerjavi s priseljenci in prebivalci Slovenije, ki se niso priselili, manjši delež zaposlenih ter večji delež brezposelnih« (str. 34).

Dejstvo, da imajo potomci priseljencev primerljivo izobrazbo z večinskim prebivalstvom in kljub temu toliko večji delež brezposelnih, Mojca Medvešek (str. 29) razlaga z »na splošno visoko brezposelnostjo med mladimi«, »da med brezposelnimi vidno narašča število visokoizobraženih«; in če temu dodamo še »neslovensko etnično pripadnost potomcev priseljencev, po vsej verjetnosti dobimo odgovor na vprašanje povezano z visokimi deleži brezposelnih med potomci priseljencev«. Pravi pa tudi (str. 36): »Samo večje razlike, odstopanja pri posameznih kazalnikih (izobrazbena struktura, poklicna struktura, status aktivnosti) med potomci priseljencev in večinskim narodom, bi lahko kazale na to, da potomci priseljencev nimajo enakih možnosti za vključevanje v družbo oziroma za socialno mobilnost. Popisni podatki obstoja velikih razlik niso pokazali. Upoštevati pa je treba tudi to, da nekatere razlike med priseljenci, potomci priseljencev in večinskim narodom lahko obstajajo tudi zaradi morebitnih kulturnih, vrednotnih specifik določene populacije in ne nujno zaradi obstoječih neenakih možnosti. Če so te razlike posledica osebnih izbir pripadnikov določene populacije, ne moremo govoriti o neenakih možnostih, ki da jih imajo pri socialni mobilnosti.«

Romana Bešter (2007) in Mojca Medvešek (2007) razlike v uspešnosti na trgu dela razlagata z razliko v izobrazbi, če te razlike ni – kot v primeru staroselcev in potomcev priseljencev –, pa to razlagata z obstojem 'etnične diskriminacije' ali celo 'osebno izbiro'.

Vendar če pogledamo sklepe Sare Brezigar (2007, str. 294–295), le-ta trdi, da je npr... »v javni upravi zelo malo trde diskriminacije, da pa je veliko primerov mehke diskriminacije, ter da je razlog za to večkrat drugje: da gre za odnose v družbi, ki se preslikavajo v delovno okolje«. Nadalje pravi (str. 295): »sodeč po mnenjih intervjuvancev so najbolj problematične vzgojno-izobraževalne ustanove, kjer otroci, pripadniki etničnih manjšin, okusijo etnično diskriminacijo neposredno zaradi diskriminatornega ravnanja učiteljev, vzgojiteljev in drugih strokovnih delavcev. Zdi se torej, da se že v teh ustanovah postavljajo temelji za pojav etnične diskriminacije v delovnem okolju.« Toda – kot že zapisano – izobrazbena struktura na kaže posledic 'diskriminatornega' ravnanja učiteljev; izobrazbena struktura potomcev priseljencev in večinskega prebivalstva je zelo podobna.

Na podlagi predstavljenih raziskav je slika zelo nelogična: za razlike na trgu dela (npr. poklicna struktura) v primeru enake izobrazbe bi naj bila kriva etnična diskriminacija – te npr. vsaj v okviru javne uprave ni. Po drugi strani bi naj bila etnična diskriminacija prisotna v izobraževanju, pa je v Sloveniji npr. tudi izobrazbena struktura ne pokaže.

Po drugi strani, pa se zdi, da se pri obravnavi priseljencev in njihovih potomcev v Sloveniji teza o obstoju etnične diskriminacije jemlje kot sprejeto 'dejstvo'. Tako je npr. tudi Sara Brezigar (2007, str. 294) v svoji raziskavi ugotovila, da »je veliko primerov mehke diskriminacije v delovnem okolju« in »zelo malo primerov trde diskriminacije«, da pa »v nasprotju z navedenimi podatki obstaja pri strokovnjakih, ki se ukvarjajo s človekovimi pravicami in enakimi možnostmi, neko splošno privzeto prepričanje, da v delovnem okolju obstaja pojav etnične diskriminacije« (str. 273).⁸ Mislim, da je to zato, ker so strokovnjaki uvideli problem, tj. razlike med staroselci in novoselci na trgu dela, za smiselno razlago pa jim je manjkala konsistentni pojmovni okvir.

---

⁸ Ob tem naj navedem še en odlomek iz dela Sare Brezigar (2007, str. 273), kjer je zapisano kako 'povprečni' ljudje vidijo to problematiko: »Ugotovila sem (Sara Brezigar), da je tudi pri napredovanju na določeno delovno mesto v skladu z njegovim/intervjuvančevim mnenjem popolnoma sprejemljivo in razumljivo ter nediskriminatorno naslednje ravnanje: da je med dvema kandidatom, ki sta v vsem (teoretično) popolnoma enako primerna za to delovno mesto in se razlikujeta le po etnični pripadnosti,

Po drugi strani pa menim, da koncepta kot sta kulturni in socialni kapital razliko v uspešnosti na trgu dela med staroselci in novoselci konsistentno razložita. Naj to mnenje na kratko ponazorim z 'interpretacijo' izseka iz študije Sare Brezigar (2006). Avtorica navaja, da se migranti, ki so se priselili v novo državo, pogosto z grenkobo spominjajo svojih prvih šolskih dni, češ da so Slovenci, ko pridejo v novo šolsko okolje, na točki 'nič', medtem ko so migranti v položaju 'minus ena' (Brezigar, 2007, str. 271–272). Enako pridni, enako sposobni, a vseeno na točki 'minus ena'. Kaj jim manjka? Za sociologa je odgovor preprost: manjka jim kulturni kapital. Brezigarjeva nato navaja, da otroci migrantov, ko iščejo službo, spet ugotovijo, da so v primerjavi s staroselci v točki 'minus ena' – čeprav enako izobraženi, enako sposobni. Kaj jim manjka? Za sociologa je odgovor preprost: manjka jim socialni kapital.

Žal pa v Sloveniji študije, ki bi raziskovala vpliv kulturnega in socialnega kapitala na uspeh priseljencev in njihovih potomcev, na trgu dela ali v družbi nisem zasledila.

V tujini so precej pogoste sociološke študije, ki raziskujejo vpliv kulturnega in socialnega kapitala na uspešnost posameznikov v družbi ali uspešnost na trgu dela itd. Vendar pa se v večini teh študij⁹ osredotočajo na pomen izvirnega socialnega kapitala etnične skupnosti v ciljni državi, ne pa na razlike v vrednosti med socialnim kapitalom etnične (ali izvirne) skupnosti in socialnim kapitalom ciljne države za določeno skupnost.

Kanas in van Tubergen (2006) sta naredila dober pregled in povzetek študij s tega področja:

a) Kakšno vlogo ima socialni kapital pri življenjskih priložnostih posameznika (Bourdieu, 2001; Coleman, 1990; Flap, 1999; Granovetter, 1985; Ioannides in Loury, 2004; Lin, 1999; Portes, 1998). Teorija se uporablja pri razlagi različnih družbenih dejstev: uspešnost in vključenost otrok v izobraževanje/-ju, intelektualni napredek otrok, viri zaposlovanja in doseganja poklicev, mladostna delikvenca (Portes, 1998).

b) Obstajajo študije migrantov, ki se osredotočajo predvsem na človeški kapital (angl. human capital) (Bratsberg in Ragan, 2002; Friedberg, 2000; Li, 2001; Zeng in Xie, 2004) in druge študije, ki to izpuščajo in se osredotočajo izključno na socialni kapital (Aguilera, 2003; Aguilera in Massey, 2003; Mouw, 2002; Nee, Sanders in Sernau, 1994).

Slovenec tisti, ki je izbran za to delovno mesto. *Pomembno je poudariti, da je v okviru intervjujev več pripadnikov etničnih manjšin izrazilo podobno razumevanje etnične diskriminacije (poudarila V.K.).* Omenjeni intervjuvanec iz javne uprave je še posebej poudaril, da imajo Slovenci prednost pod enakimi pogoji, da gre za neke vrste 'pozitivno' diskriminacijo ter da takšno ravnanje po njegovem mnenju ne moremo uvrstiti v etnično diskriminacijo, ki je po zakonu prepovedana. *To stališče intervjuvanca je zelo zanimivo, še posebej zato, ker ga deli večje število intervjuvancev (poudarila V.K.).* Zgoraj opisani primer je namreč v skladu s pravno-formalnimi veljavnimi načeli nesporen primer etnične diskriminacije. Prepoved etnične diskriminacije namreč narekuje odločevalcem, da sprejemajo odločitve o napredovanju, ne glede na etnično pripadnost kandidata. Etničnost posameznika naj bi bila torej v delovnem okolju prikrita ali enako nepomembna kot je npr. barva njegovih oči ali velikost njegovih stopal (Liff, 1997, str. 14). To dejansko pomeni, da morajo v delovnem okolju odločevalci sprejemati odločitve, kot da posamezniki ne bi pripadali različnim etničnim skupinam. Etničnost teh kandidatov naj bi bila torej neopazna. Če se kandidata za delovno mesto razlikujeta le po etničnosti, ta pa naj bi bila neopazna, potem bi morala imeti oba kandidata enake možnosti, da zasedeta to delovno mesto. Verjetnost, da bi katerikoli od njiju nastopil na tem delovnem mestu, bi bila 50 %. *V nasprotju s tem pa številni intervjuvanci menijo, da je verjetnost, da bo to delovno mesto nastopil Slovenec, bistveno višja in da to ne predstavlja etnične diskriminacije. Iz tega podatka je mogoče povzeti, da intervjuvanci večkrat ne ločujejo med tem, kaj dejansko predstavlja etnično diskriminacijo, in težavami, ki se nesporno pojavljajo pri dokazovanju, da je bilo ravnanje res (etnično) diskriminatorno. Številnim intervjuvancem se zdi njihovo razumevanje etnične diskriminacije zelo realno in nimajo pričakovani, da se primeri, podobni navedenemu, ne bi dogajali (poudarila V.K.).*«

⁹ Gl. <http://www.hks.harvard.edu/saguaro/socialcapitalresearch.htm>, ipd.

c) Da so priseljenci v ciljni državi na trgu delovne sile na slabšem kot staroselci (angl. natives), je dobro znano dejstvo v migracijskih študijah (Borjas, 1994; Chiswick, 1978; Portes in Rumbaut, 1996). Priseljenci težje najdejo službo, so dlje nezaposleni in imajo nižje dohodke kot staroselci (gl. npr. Alba in Nee, 1999; Borjas, 1994).

d) Precej pomembna smer raziskovanja etnične neenakosti se koncentrira na človeški kapital (Borjas, 1994). Človeški kapital pomeni sposobnost (angl. capability) produktivnega dela. Po tej teoriji imajo bolj zdravi, večji in sposobni (angl. healthy, skilled and capable) ljudje boljši položaj na trgu dela.

e/ Teorijo o človeškem kapitalu so uporabili za razlago priseljenke participacije na trgu dela (Bevelander in Veenman, 2004; Sanders in Nee, 1996), dohodka (Chiswick, 1978; Zeng in Xie, 2004), poklicnega statusa (Rajman in Semyonov, 1995) in trajanja zaposlitev (angl. job tenure) (Aguilera, 2003). Na področju migracij se izpostavlja problem, da človeški kapital ni vedno v celoti premakljiv čez meje etničnega oziroma državnega konteksta (Bratsberg in Ragan, 2002; Chiswick, 1978; Friedberg, 2000; Zeng in Xie, 2004). Individualno znanje je pogosto kontekstualno pogojeno.

2.1 Kulturni kapital

Konceptualizacija socialnega in kulturnega kapitala v tem prispevku sledi Bourdieuevim opredelitvam. Po Bourdieuju (2001, str. 98)¹⁰ predstavlja kulturni kapital »znanje, veščine in izobrazbo«, kar posameznik pridobi skozi življenje v določenem okolju; sem spada tudi prenos kulturnega kapitala (npr. norme, vrednote, veščine, naglas itd.), ki ga otrok pridobi od svojih staršev. To je Bourdieueva najbolj znana izhodiščna teza: povezava koncepta kulturnega kapitala z večjo izobraževalno uspešnostjo otrok višjega razrednega porekla.

Ob prenosu te definicije v okvir priseljenkih študij je tako mogoče zapisati naslednje: migranti običajno jezik in navade ciljne države slabše poznajo, tj. imajo manj kulturnega kapitala te družbe (kot da ne bi imeli denarja te države), zato so v slabšem položaju, kot tisti, ki ga posedujejo. Hipotetično bi si bilo mogoče zamisliti nekoga z nič kulturnega kapitala določene države: to bi bil priseljenec, ki ne obvlada jezika ciljne države, ki ni pridobil nič znanja, veščin in izobrazbe niti v ciljni državi niti o ciljni državi. Vendar se njegov kulturni kapital poveča že ob prvem stiku s slovensko državo (npr. na slovenskem konzulatu, ali na meji ipd.). Na podoben način si je mogoče predstavljati, kakšen naj bi bil posameznik s povprečno zalogo slovenskega kulturnega kapitala: npr. da obvlada slovenski jezik in poseduje povprečno količino vedenja o Sloveniji (približno tisto, kar naj bi povprečen posameznik pridobil do zaključenega srednjega izobraževanja v Sloveniji oziroma do 18. leta starosti).

Kanas in van Tubergen (2006) npr. uvrščata izobrazbo, izkušnje na trgu dela in zdravje posameznika v koncept človeškega kapitala in zapišeta »da človeški kapital ni v celoti premakljiv čez meje etničnega oziroma državnega konteksta«. S tem se ni mogoče docela strinjati.

Smiselno je razlikovati med človeškim in kulturnim kapitalom, in sicer tako, da se prvega meri skozi indikatorje, kot so: zdravje ter demografska indikatorja spola in starosti.¹¹ V tem pojmovnem okviru je človeški kapital v celoti premakljiv čez meje etničnega oziroma državnega konteksta. To pa ne velja za kulturni kapital,

---

¹⁰ V svojem članku *The Forms of Capital* (2001) je Bourdieu zastavil koncept kulturnega in socialnega kapitala ter njuno razmerje do ekonomskega kapitala oziroma možnost konverzij enega kapitala v drugega. Gl. tudi http://en.wikipedia.org/wiki/Pierre_Bourdieu.

¹¹ Tako kot se je prodajalo in vrednotilo sužnje.

ki ga posameznik pridobi v določeni družbi. Ta ni v celoti premakljiv čez meje etničnega oziroma državnega konteksta.

V tem prispevku merim kulturni kapital s pomočjo indikatorjev: obvladovanje jezika ciljne države (materni jezik in/ali pogovorni jezik) in pridobljena izobrazba v ciljni državi.

»Priseljenčevo obvladovanje materinega jezika nima nobene vrednosti, če se ta jezik razlikuje od jezika ciljne države. Podobno – izobrazbene kvalifikacije in delovne izkušnje pridobljene v državi izvora, niso enako vrednotene kot kvalifikacije in izkušnje, pridobljene v ciljni državi. Znanje uradnega jezika ciljne države je z izjemo nekaterih delovnih mest nujnost. Obstaja morje dokazov, da ima obvladanje jezika (angl. language proficiency) ciljne države močno pozitiven učinek pri umestitvi na trg dela. Zato se predvideva, da je večja verjetnost, da so zaposleni in imajo večje dohodke tisti, ki govorijo uradni jezik ciljne države kot tisti, ki ta jezik slabše obvladajo.« (več gl. v Kanas in van Tubergen, 2006, str. 7–9).

V nadaljevanju prispevka bom preverjala, ali teza o uradnem jeziku drži, in sicer tako, da bom: 1) pogledala, ali so na trgu dela uspešnejši potomci priseljencev, ki – glede na metodologijo – v večini govorijo slovenski jezik ali priseljenci, ki – domnevam – govorijo slovenski jezik slabše; 2) z vidika uspeha na trgu dela bom primerjala skupino potomcev priseljencev s staroselci. *Če je **znanje uradnega jezika** odločilno (ali najbolj pomembno) za uspeh na trgu dela potem razlike med skupinama potomcev priseljencev in staroselci ne bo; med priseljenci in potomci priseljencev pa so uspešnejši slednji.*

Kot indikator kulturnega kapitala bom uporabila tudi podatke o pogovornem jeziku. Domnevam, da ni bistveno, ali je jezik ciljne države nekomu materni jezik, če le posameznik obvlada jezik ciljne države. Vendar pa lahko preverjamo razlike med obema 'tipoma' jezikov (maternim in pogovornim) v vseh treh podskupinah in tudi, ali ta indikator vpliva na uspešnost na trgu dela. Tudi tu domnevam, da potomci priseljencev v večji meri kot priseljenci uporabljajo jezik ciljne države kot pogovorni jezik. *Če je **znanje pogovornega jezika** odločilno (ali najpomembnejše) za uspeh na trgu dela potem lahko pričakujemo, da so najuspešnejši staroselci, nato potomci priseljencev, in da so najmanj uspešni priseljenci.*

Izobrazba je do določene mere prav tako kontekstualno specifična. Raziskovalci so že razmišljali o tem, da je zelo velika razlika, ali je priseljenčev kulturni kapital pridobljen v državi izvora ali v ciljni državi (Bratsberg in Ragan, 2002; Friedberg, 2000; Li 2001; Zeng in Xie, 2004; povzeto po Kanas in van Tubergen, 2006, str. 8–9), malo pa jih je to preverilo empirično. So pa raziskovalci že zbirali informacije o posameznikovi starosti ob migraciji, skupna leta šolanja ter leta šolanja pred migracijo in po migraciji, skupna leta delovnih izkušenj ter leta pred migracijo in po migraciji (prav tam). Na ta način se lahko primerja vrednost kulturnega kapitala države izvora in kulturnega kapitala ciljne države. Freidberg (2000) je zaključil, da je kulturni kapital ciljne države pomembnejši kot kulturni kapital izvorne države.¹² Kvalifikacije, pridobljene v državi izvora, večinoma niso v popolnosti prenosljive (Kanas in van Tubergen, 2006). Delodajalci preprosto ne vedo, katera znanja ta spričevala dokazujejo. To pa ne velja za spričevala, ki so pridobljena v ciljni državi. Delodajalci poznajo njihovo vrednost. Enako je z delovnimi izkušnjami. Že v določeni državi prenos delovnih izkušenj med delodajalci v glavnem ni mogoč v celoti, kaj šele med različnim državami. Zato bi naj veljalo, da tisti, ki so se šolali v ciljni državi (tj. posedujejo neko povprečno količino kulturnega kapitala te države), dosegaajo boljši položaj na trgu dela v primerjavi s priseljenci (gl. več prav tam).

---

¹² Na splošno je to zelo verjetno res. Lahko pa je tudi nasprotno; npr. v svetu so visoko cenjene diplome visoko cenjenih ameriških ali angleških univerz ali znanje indijskih računalničarjev ipd.

V okviru analize bomo preverjali, ali teza o pomenu izobrazbe drži, tako da bomo: 1) pogledali, ali so na trgu dela uspešnejši potomci priseljencev (v glavnem šolani v ciljni državi; gl. pogl. 3) ali priseljenci; 2) primerjali bomo skupino potomcev priseljencev s staroselci. *Če je izobraževanje v ciljni državi odločilno (ali najbolj pomembno, potem razlike pri uspehu na trgu dela med potomci priseljencev in staroselci ne bo, potomci priseljencev pa so uspešnejši od priseljencev.*

2.2 Socialni kapital

Koncept socialnega kapitala v tem prispevku temelji na Bourdieu-jevi (2001, str. 102–103) definiciji socialnega kapitala, ki »je agregat dejanskih ali potencialnih virov – bolj ali manj institucionaliziranih odnosov, razmerij, poznanstev in identifikacij; – ali z drugimi besedami lahko rečemo, da gre za članstvo v določeni skupini – ...« (v družini, študentskemu zboru elitne šole, izbranem klubu, v aristokraciji ipd.)¹³

Študije o priseljencih se tako kažejo kot idealne za rekonceptualizacijo pojma socialni kapital s pomočjo zgornje definicije, saj omogočajo hipotetičen opis posameznika, ki nima čisto nič socialnega kapitala določene družbe: npr. posameznik, ki se je prvič znašel v ciljni državi, ki ne pozna nikogar v ciljni državi niti nikogar, ki pozna koga v ciljni državi, nima nobenega odnosa, razmerja, poznanstva ali identifikacije, tj. nima socialnega kapitala v tej državi. Seveda se to spremeni ob prvem srečanju z npr. slovenskim carinikom ali s kakšnim drugim slovenskim državljanom. Na podoben način je mogoče razmišljati o tem, kdo ima povprečno količino slovenskega socialnega kapitala: npr. to je nekdo, ki je že bil vpleten v množico bolj ali manj institucionaliziranih odnosov v družbi oziroma posameznik, ki se je šolal v ciljni državi in ki ima državljanstvo ciljne države.

Priseljenci lahko običajno zaprosijo za državljanstvo v ciljni državi šele po določenem času in izpolnitvi določenih pogojev (kot je npr. znanje jezika)¹⁴; državljanstvo je v tem smislu posredni indikator dejanske integracije v družbo. Po drugi strani pa je podelitev državljanstva neposredni indikator formalne integracije migranta v državo njegove destinacije. To je npr. še posebej pomembno pri vključitvi na trg dela v določenih državah ali sektorjih države (npr. javna uprava). Zato v tem prispevku uporabljamo podatke o državljanstvu kot prvi indikator socialnega kapitala.

Predpostavljam, da imajo posamezniki, ki imajo državljanstvo ciljne države, tudi več socialnega kapitala določene družbe in tako boljši dostop do trga dela v primerjavi s tistimi, ki državljanstva nimajo. *Spričo dejstva, da so potomci migrantov običajno v večji meri državljani ciljne države kot migranti, postavljam tezo, da so potomci migrantov na trgu dela uspešnejši kot migranti in manj uspešni kot staroselci, tj. glede na razliko med njimi po državljanstvu.*

Podatek o izobrazbi uporabljam kot drugi indikator socialnega kapitala. Pri tem, ko uporabljam indikator izobrazbe za merjenje socialnega kapitala, pa ne gledam na vsebino izobraževanja, ampak skozi stopnjo izobrazbe ocenjujem trajanje (čas) vpetosti v intenzivne, bolj ali manj institucionalizirane odnose. Daljše

---

¹³ Gl. tudi http://en.wikipedia.org/wiki/Social_capital.

¹⁴ V Sloveniji mora prosilec dejansko živeti 10 let, od tega neprekinjeno zadnjih pet let pred vložitvijo prošnje, in aktivno obvladati slovenski jezik v pisni in ustni obliki. Za več gl. Zakon o državljanstvu republike Slovenije (Uradni list, št. 1/1991), kjer je navedenih še preostalih sedem pogojev za redno naturalizacijo.

obdobje šolanja torej pomeni več bolj ali manj institucionaliziranih odnosov, kar pomeni več socialnega kapitala.

Res je, da indikator izobrazbe v tem prispevku meri kulturni in socialni kapital hkrati, to pa ni nič presenetljivega, saj gre tu za dve strani enega kovanca: med šolanjem posameznik pridobi kulturni in socialni kapital. »Možno je namreč, da je pozitiven učinek kulturnega kapitala (oziroma šolanja v ciljni državi) deloma tudi rezultat tega, da med šolanjem priseljenc vzpostavlja stike s staroselci. Postavlja se vprašanje, ali priseljenci, ki so se šolali v ciljni državi, dosegajo boljše rezultate na trgu dela zaradi tega šolanja ali zato, ker imajo sošolce staroselce, ki so jim pomagali dobiti (boljšo) zaposlitev. Priseljenci, ki se šolajo in delajo v ciljni državi, s tem večajo svoj kulturni kapital, obenem pa večajo možnost za medosebne stike na delu in v šoli, in to predvsem s staroselci. Zelo podobno ima tisti, ki obvlada jezik ciljne države, ne samo več kulturnega kapitala, ampak tudi večjo možnost, da pride v stik s staroselci. Podobno, a nasprotno se lahko trdi, da so pozitivni učinki socialnega kapitala posredni (ali celo naključni). Možno je, da priseljenec, ki ima več socialnih stikov s staroselci, tako izboljša jezikovno znanje, je zato boljši v šoli in na delu kot tisti priseljenec, ki teh vezi nima. V tem smislu socialni kapital pomaga večati kulturni kapital posameznika« (gl. več v Kanas in van Tubergen, 2006).

Med šolanjem posameznik pridobiva tudi socialni kapital. Tako imajo tisti, ki so se šolali v ciljni državi, bolj razvito socialno mrežo na profesionalni ravni, tj. več tovrstnega socialnega kapitala in zato boljši dostop do trga dela v primerjavi z migranti, ki se v ciljni državi niso šolali. *Spričo dejstva, da so potomci migrantov in staroselci šolani v istem šolskem sistemu, postavljam tezo, da med njimi v uspehu na trgu dela ne bo velike razlike, razumljiva pa bo v tej luči manjša uspešnost migrantov.*

Kanas in van Tubergen (2006, str. 4) sta npr. socialni kapital koncipirala in operacionalizirala na naslednji način: »Četudi ne obstaja ena sama koherentna teorija socialnega kapitala, so bolj ali manj sprejete tri predpostavke. Posameznikov socialni kapital je odvisen 1) od števila stikov (angl. contacts); 2) od tega, koliko so ti drugi pripravljene pomagati; 3) od virov, ki so drugim na voljo (De Graaf in Flap, 1988). Domneva se, da več ko ima človek stikov s pomembnimi ljudmi, ki so mu pripravljene pomagati, boljši je njegov ekonomski položaj. Očitno medosebni stiki lahko vodijo neposredno do zaposlitve, če 'kontaktna oseba' ve za prazno delovno mesto in posameznika obvesti. Vendar pa lahko ljudje v socialni mreži pomagajo posamezniku na veliko načinov, tudi na bolj posreden način. Lahko priporočajo, da se gre na zavod za zaposlovanje, opravljanje pripravništva, lahko predlagajo način predstavitve delodajalcev itd. (Aguilera in Massey, 2003; Fernandez Kelly, 1995). V literaturi je tudi pogosto rečeno, da je od razpoložljivih virov 'kontaktne osebe' odvisna kvaliteta najdene zaposlitve (Lin, 1999). Ljudje, ki so dobili službo prek človeka z višjim statusom, so dobili tudi zaposlitev z višjim statusom kot tisti, ki so jim pomagali ljudje z nižjim statusom.«

Domneva se, navajata Kanas in van Tubergen (2006), da imajo priseljenci ne samo manj 'kontaktov', ampak tudi, da jih imajo večinoma znotraj svoje lastne etnične skupnosti: »Dejstvo pa je, da socialni kapital priseljenke socialne mreže in staroselske socialne mreže v ciljni državi ni enakovreden. Informacije s trga dela so neenako razporejene med priseljenci in staroselci. Ena razlaga za to razliko je, da so staroselci – logično – dlje časa izpostavljeni trgu dela ciljne države kot priseljenci in imajo zato več informacij in boljše informacije. Druga razlaga je, da so v primerjavi z migranti staroselci tisti, ki so v večji meri zaposleni, imajo boljše službene položaje in višjo izobrazbo, torej so socialni stiki z njimi bolj koristni. Ker imajo priseljenci običajno manj socialnih stikov s 'pomembnimi staroselci' (VIP) kot staroselci, je to druga razlaga za razliko. Nekateri avtorji celo trdijo, da stiki znotraj lastne etnične skupine celo škodijo ekonomski mobilnosti priseljencev. Wiley (1967) meni, da sicer etnična skupnost ščiti priseljenca, s tem ko mu nudi delo znotraj te

skupnosti, jih pa s tem tudi izolira od večinske družbe. Prestižnejše zaposlitve so običajno zunaj etnične skupnosti, torej ostajanje znotraj nje pomeni pristajanje na manj prestižno zaposlitev. Pa vendar, četudi so lahko staroselčeve informacije na trgu dela več vredne, se zdi logično, da bi bilo še najbolje, če ima posameznik stike z obema skupnostma in koristi informacije o priložnostih na trgu dela znotraj priseljenke in znotraj staroselske skupnosti. Zato naj bi veljalo, da so priseljenci, ki imajo družbene vezi z etnično in s staroselsko skupnostjo, v manjši meri nezaposleni in imajo bolj prestižna delovna mesta kot priseljenci, ki imajo stike samo z eno skupnostjo: priseljenko ali staroselsko.«

Kanas in van Tubergen (2006) sta se tako odločila, da bosta socialni kapital ocenjevala v smislu, da imajo več socialnega kapitala tisti migranti, ki imajo »več stikov s staroselci«, in sicer s pomočjo naslednjih indikatorjev: (i) koliko, če sploh, se migranti družijo s staroselci v prostem času; (ii) etnični izvor partnerja; (iii) članstvo v organizaciji: etnični ali nizozemski. Prav tako sta avtorja v raziskavo vključila še zelo zanimivo vprašanje: kako so respondenti našli svojo zaposlitev? Skozi formalne ali neformalne kanale (prijatelji, sorodniki ipd.)? in sicer ali so ti kanali etničnega ali večinskega izvora?

Postavila sta dve hipotezi: 1) priseljenci z več socialnega kapitala imajo več uspeha na trgu dela; 2) tisti priseljenci, ki so dobili službo s pomočjo vezi v svoji etnični skupnosti, imajo zaposlitev z nižjim statusom kot tisti, ki so jih dobili skozi formalne kanale ali skozi stike s staroselci. Prvo hipotezo sta zavrnila; zapisala sta celo, da socialni kapital¹⁵ nima vpliva na zaposlitveni status priseljencev. Potrdila pa sta hipotezo, da imajo višji poklicni status tisti, ki imajo več stikov s staroselci.

Če ponovim, v tem prispevku bomo preverjali tezo, da so posamezniki, ki imajo več kulturnega in socialnega kapitala ciljne države, uspešnejši na trgu dela od tistih, ki ga imajo manj. Socialni in kulturni kapital bomo merili s pomočjo indikatorjev, kot so: znanje maternega in pogovornega jezika, izobrazba in državljanstvo. Uspeh na trgu dela pa bomo ocenjevali z indikatorjem poklicne strukture in delovne aktivnosti.

Na osnovi že opravljenih raziskav, zastavljenega koncepta pa tudi na osnovi zastavljene definicije potomcev priseljencev (gl. naslednje pogl.) bomo pogledali, ali lahko na trgu dela v pogledu aktivnosti in poklicnega statusa potrdimo naslednje stanje, tj. da so na trgu dela najmanj uspešni priseljenci, sledijo potomci priseljencev in da so najuspešnejši staroselci, tj. sorazmerno glede na količino kulturnega in socialnega kapitala ciljne države Slovenije.

---

¹⁵ Kot je bilo že povedano, je v prispevku Kanasa in van Tubergena (2006) socialni kapital drugače operacionaliziran kot v tem prispevku, tj. ob tem, da ne primerjajo med seboj staroselcev, priseljencev in potomcev priseljencev, ampak različne priseljence med seboj.

3 TERMINOLOGIJA IN METODOLOGIJA

3.1 Staroselci vs. novoselci

V tujih priseljenskih študijah¹⁶ so uveljavljene vsebinsko različne analitične dihotomije: a) večinske (angl. dominant, mainstream) skupnosti vs. manjšinskim (angl. minority) oziroma etničnim (angl. ethnic) skupnostim ali b) staroselske (angl. native) vs. priseljske (angl. migrant) oziroma etnične skupnosti.

Angleški izraz 'native' bi lahko v slovenščino prevajali kot 'domorodne' ali 'avtohtone' ali 'prvotne skupnosti'. Vendar so po mojem mnenju vsi ti izrazi, vsaj za Slovenijo, problematični. V Ustavi Republike Slovenije so Slovenci, Italijani, Madžari in Romi zapisani kot avtohtone etnične skupnosti v Sloveniji, čeprav je dejstvo, da so na slovenskem ozemlju vedno živeli tudi pripadniki drugih narodov. Razprava o avtohtonosti je vsaj v evropskem prostoru nujno vedno zelo relativna; za ta prispevek pa tudi irelevantna.

Za potrebe te analize zadostuje razlikovanje med tistimi, ki so v določeni družbi dlje časa, in tistimi, ki so manj (stari vs. novim). Termina 'novoselec' in 'staroselec' opozarjata na eno samo ključno razliko med skupinami, in sicer je to daljša ali krajša prisotnost v določeni družbi oziroma na določenem prostoru. Zato z namenom analitične dihotomije v tem prispevku uvajamo vrednostno neobremenjeno analitično dihotomijo: 'staroselci' vs. 'novoselci'

Ob tem pa je uvedba terminov staroselec in novoselec tudi smiselno vezana na koncept socialnega in kulturnega kapitala v tej migracijski študiji. Dejstvo je, da je za pridobivanje kulturnega in socialnega kapitala potreben čas (Bourdieu, 2001, str. 98, 101, 106). Implicitno je to dejstvo vključeno v razmišljanje ob definicijah potomcev priseljencev: npr. ali mora potomec priseljenca končati celotno osnovno šolo ali samo del šolanja v ciljni državi, da ga označimo kot potomca priseljenca in ne več priseljenca (gl. pogl. 2.2). Ali povedano drugače: kolikšen čas v določeni družbi je potreben, da lahko rečemo, da je nekdo inkulturiran v določeno družbo? In koliko časa posameznik potrebuje, da vzpostavi toliko socialnih vezi, da lahko govorimo o njegovem socialnem kapitalu v določeni družbi? Eksplicitno pa je dejstvo 'časa' šolanja upoštevano, ko z indikatorjem izobrazbe merimo socialni kapital.

Termin 'staroselci' uporabljamo kot skupno ime za Slovence, Italijane, Madžare in za Rome. Pri tem sledim Ustavi RS (gl. več v Komac, 2007, str. 1–3).

V tem prispevku uporabljam termin 'novoselci' za poimenovanje Albancev, Bosancev, Hrvatov, Makedoncev, Slovencev, Srbov in drugih, ki so se priselili v Slovenijo z območja bivše Jugoslavije, in za njihove potomce. Glede na popisne podatke za leto 2002 je bilo po definiciji SURS-a v Sloveniji med prebivalstvom 134.666 priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije, od drugod pa 11.369 prebivalcev. Glede na to, da priseljenci z območja nekdanje Jugoslavije predstavljajo 91,5 % vseh priseljencev, se zdi omejitev na priseljence iz bivše Jugoslavije smiselna.

---

¹⁶ Hernandez in drugi (2002); Liebig, Thomas (2007a); Liebig, Thomas. (2007b); Matching Educational Background ... (2007); Platt, Lucinda (2005).

3.2 Priseljenci in potomci priseljencev

Pri definiciji priseljencev in potomca priseljencev zaradi dejstva sekundarne analize uporabljam SURS-ovo definicijo priseljencev in razlikovanje Mojca Medvešek (2007) med priseljenci in potomci priseljencev.

Statistični urad Republike Slovenije je ob popisu iz leta 2002 uporabil naslednjo definicijo priseljencev: »Priseljenec je prebivalec, ki je imel prvo prebivališče¹⁷ zunaj Slovenije in v Sloveniji prebiva najmanj eno leto.« Mojca Medvešek (2007) pa je v raziskavi s terminom priseljenci označila posameznike, »ki so se priselili z območja nekdanje Jugoslavije in ki so bili ob priselitvi stari 15 let ali več«.

Kako opredeliti potomca priseljencev, se je spraševala tudi Mojca Medvešek (2007). Ali kot tistega, ki se sam opredeli kot pripadnik manjšinske etnične skupnosti, ali tudi tistega, ki se opredeli kot Slovenec, ima pa enega ali oba starša priseljencev? Ali so to samo tisti posamezniki, ki so se v Sloveniji rodili, ali lahko med potomce priseljencev štejemo tudi tiste, ki so se v Slovenijo priselili skupaj s starši v svoji zgodnji mladosti? Če kot potomce priseljencev obravnavamo tudi tiste, ki so se skupaj s starši priselili v zgodnji mladosti, kje postavimo starostno mejo? Ali lahko nekoga, ki se je priselil v Slovenijo, star eno leto, opredelimo kot potomca priseljencev, drugega, ki se je priselil v Slovenijo, star pet let, pa kot priseljencev? V razmislek nam ponuja pregled različnih opredelitev po tujih raziskavah: »Crul (2000, str. 2–3) v raziskavi o vključenosti druge generacije priseljencev v izobraževalni proces na Nizozemskem kot potomce priseljencev opredeli tiste, ki so se rodili na Nizozemskem ali pa so se v državo sprejemnico priselili do svojega četrtega leta starosti in so tako celotno izobraževalno kariero opravili na Nizozemskem. Portes in Rumbaut (1993) sta v raziskavo vključila otroke, rojene v državi sprejemnici, z enim ali obema staršema priseljencema in otroke, priseljene v državo sprejemnico pred 12. letom starosti. Reinsch (2001, str. 69–71) za priseljence (prve generacije) opredeljuje tiste prebivalce, ki so rojeni v tujini oziroma so bili, ko so se priselili v državo sprejemnico, starejši od 13 let. Potomci priseljencev (druga generacija) so rojeni v državi sprejemnici in imajo vsaj enega izmed staršev, rojenega v tujini. Opredeli pa še eno kategorijo in sicer: medgeneracijo (angl. 'between' generation), to so tisti, ki so se v državo sprejemnico priselili do svojega 13. leta« (Medvešek, 2007).

Mojca Medvešek (2007) se je v svoji raziskavi kot potomce priseljencev odločila označiti posameznike, ki so: 1) rojeni v Sloveniji, katerih vsaj eden izmed staršev je priseljenec; 2) če so se priselili do 14. leta starosti in so v Sloveniji (vsaj delno) obiskovali osnovno šolo in katerih vsaj eden izmed staršev je priseljenec.

Ob ponovitvi raziskave bi bila smiselna sprememba starostne zamejitve. Odločala bi se med mejo 6 let (ker bi tako zajeli celotno izobraževalno kariero) ali mejo 3 let (zaradi dokazano velikega učinka vključenosti otrok v predšolsko vzgojo za poznejši uspeh v izobraževalnem sistemu) ali pa bi upoštevali samo tiste, ki so se v Sloveniji rodili. Slednja zamejitev bi sicer sledila izključno zahtevi po logičnosti terminologije, ker bi bili potem kot potomci priseljenih vključeni samo *v ciljni državi rojeni potomci priseljencev, ne pa tudi priseljenci, ki so bili ob priselitvi mlajši od 15 let, kot je to definirano v tem prispevku*. Zanimivo pa bi bilo tudi primerjati npr. izobraževalno uspešnost glede na dejstvo različne starosti ob priselitvi in se na osnovi tega odločiti za starostno zamejitev.

---

¹⁷ Prvo prebivališče osebe je po mednarodnih priporočilih za popise prebivalstva opredeljeno kot dejansko prebivališče matere ob rojstvu osebe. Tako se izključita vpliv rojevanja v porodnišnicah in vpliv naključnih dejavnikov, ki so lahko prispevali k rojstvu izven območja, kjer je oseba sicer preživela prvo obdobje svojega življenja. Podatki Popisa 2002 so pokazali, da se je v drugih republikah nekdanje Jugoslavije rodilo 21.000 oseb, ki jih po metodologiji prvega prebivališča ne štejemo med priseljence. Kljub rojstvu v tujini so imeli prvo prebivališče v Sloveniji. Tretjina teh oseb je bila rojena do leta 1949. Skupaj je bilo v drugih republikah nekdanje Jugoslavije rojenih 171.000 prebivalcev Slovenije (8,7 %); prvo prebivališče je imelo tam 151.432 oseb (Dolenc, 2007).

Po zgoraj opredeljenih kriterijih je bilo po Popisu 2002 v Sloveniji 1.700.862 staroselcev in 263.174 novoselcev z območja nekdanje Jugoslavije, in sicer 134.666 priseljencev in 128.508 njihovih potomcev.

Mojca Medvešek se je nato v delu raziskave omejila na 'skupino prebivalcev, starih od 30 do 49 let', ker predvideva, da je ta starostna kohorta tista, ki je najbolj delovno aktivna. Glede na to, da nas v tej analizi zanima predvsem vprašanje, ali imajo pripadniki migrantov in njihovih potomcev enake možnosti na trgu dela v Sloveniji, se zdi starostna zamejitev od 30 do 49 let ustrezna; zato tudi črpan podatke iz te raziskave. Predvideva se namreč, da so v tej starostni skupini posamezniki v veliki večini že končali izobraževanje in se zaposlili ter da se še niso začeli upokojevati.

Leta 2002 je bilo v starostnem razponu od 30 do 49 let popisano 492.539 staroselcev in 90.379 novoselcev z območja nekdanje Jugoslavije, in sicer 74.360 priseljencev in 16.019 njihovih potomcev. Le-te v nadaljevanju analiziramo s stališča uspešnosti na trgu dela v okviru zastavljenih konceptov kulturnega in socialnega kapitala.

4 PODATKI IN ANALIZA

Kulturni kapital v tem prispevku merimo s pomočjo treh indikatorjev: maternega jezika, pogovornega jezika in izobrazbe. Podatki se nanašajo na celotno populacijo staroselcev in novoselcev.

4.1 Slovenski jezik kot materni jezik

Slovenski jezik je materni jezik za 9,6 % priseljencev in 57 % med potomci priseljencev; »/.../ za večino od njih pa je slovenščina jezik okolja že od njihovega rojstva« (Medvešek, 2007). Med staroselci se jih je za slovenščino kot materni jezik opredelilo 96,3 % (gl. Tabela 1). (Tu je na mestu metodološko opozorilo, da staroselce sestavljajo tudi narodne manjšine: Italijani in Madžari ter Romi.)

Glede na tezo, da so na trgu dela uspešnejši tisti, ki bolje govorijo jezik ciljne države (domnevamo, da so to tisti, ki jim je jezik materni), v nadaljevanju pričakujemo, da bodo na trgu dela najmanj uspešni priseljenci, nato potomci priseljencev ter najuspešnejši staroselci.

Tabela 1: Slovenski jezik kot materni jezik za staroselce, priseljence in njihove potomce

Skupaj/ materni jezik	Staroselci in drugi		Priseljenci		Potomci priseljencev		Skupaj	
	1.700.862		134.666		128.508		1.964.036	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Slovenski	1.637.187	96,3	12.988	9,6	73.259	57	1.723.434	87,7

Vir: Popis 2002, Medvešek (2007), lastni preračuni.

Na tej ravni raziskave opazimo pričakovano razliko med priseljenci in staroselci, do določene mere pa nas preseneča delež slovenščine kot maternega jezika med potomci priseljencev. To bi lahko razložili z velikim številom medetničnih porok v bivši Jugoslaviji, vendar drugi podatki tega v takšni meri ne kažejo (Medvešek 2007a, str. 197; Dolenc, 2007¹⁸). Druga razlaga je, da se potomci priseljencev 'počutijo vzgojene kot Slovenci', tj. v slovenskem jeziku. Tretja razlaga je, da se za takšno izjavljanje odločijo zaradi močnega asimilatorskega pritiska v večinski kulturi.¹⁹ (To bi bilo zanimivo v nadaljevanju preveriti s primerjavo priseljencev in njihovih potomcev s staroselskimi manjšinami Italijanov in Madžarov pa tudi Romov.) Kvalitativne raziskave kažejo na možnost zadnjih dveh razlag (Roter, 2007, str. 329; Medvešek, 2007a).

4.2 Pogovorni jezik

Kot edini ali drugi pogovorni jezik je slovenščino navedlo 95,8 % staroselcev; 92,7 % potomcev priseljencev in 83,1 % priseljencev (gl. Tabela 2). (Tu je spet na mestu metodološko opozorilo, da staroselce sestavljajo tudi narodne manjšine: Italijani in Madžari ter Romi.)

¹⁸ Priseljivanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni.

¹⁹ Materni jezik naj bi se praviloma ne spreminjal, pa vendar »je bilo število sprememb opredeljenega maternega jezika med popisoma 1991 in 2002 veliko večje kot število sprememb veroizpovedi in le malo manjše kot število sprememb narodnosti« (Komac, 2007; Medvešek, 2007 in Roter, 2007). Do določene mere to tezo potrjujejo tudi podatki o narodnostih, še posebej v primerjavi s prejšnjimi popisi. Gl. več v Medvešek (2007).

Na tej ravni raziskave med vsemi tremi skupinami opazimo relativno majhne razlike oziroma veliko manjše kot v primeru maternega jezika, kjer jih je med potomci priseljencev slovenščino kot materni jezik navedlo 57 %, med priseljenci pa le 9,6 %.

Tabela 2: Prebivalstvo po tipu priseljencev in pogovornem jeziku prebivalstva

Skupaj/ pogovorni jezik	Staroselci		Priseljenci		Potomci priseljencev		Skupaj	
	1.700.862		134.666		128.508		1.964.036	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Skupaj EN jezik	1.640.540	96,5	86.496	64,2	95.461	74,3	1.822.497	92,8
Slovenski	1.630.986	95,9	69.706	51,8	88.768	69,1	1.789.460	91,1
Skupaj DVA jezika	15.528	0,9	42.190	31,3	30.512	23,7	88.230	4,5
Slovenski jezik in še en jezik	15.425	0,9	42.098	31,3	30.464	23,6	87.987	4,4

Vir: Popis 2002, Medvešek (2007), lastni preračuni.

Glede na analitično tezo, da je za uspešnost na trgu dela bistveno obvladanje jezika ciljne države in če v tem smislu razumemo podatke o pogovornem jeziku, potem razlik med skupinami v uspešnosti na trgu dela ne bi smelo biti. Če pa vzamemo v obzir indikator maternega jezika, ki v še večji meri kaže na 'posedovanje' kulturnega kapitala ciljne države, pa lahko pričakujemo, da imajo potomci priseljencev v pogledu kulturnega kapitala prednost pred priseljenci, in da imajo zato tudi občutno prednost na trgu dela v primerjavi s priseljenci.

Socialni kapital merimo s pomočjo dveh indikatorjev, tj. državljanstva in izobrazbe. Za državljanstvo so podatki na osnovi celotne populacije, pri izobrazbi pa na ravni izbrane populacije stare med 30 in 49 let.

4.3 Državljanstvo

Slovensko državljanstvo ima 79,6 % priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije. Med potomci priseljencev jih ima slovensko državljanstvo 95,1 %, med staroselci pa jih ima slovensko državljanstvo 99,7 % (gl. Tabela 3). Po tem indikatorju socialnega kapitala lahko spet rečemo, da imajo potomci priseljencev boljši izhodiščni položaj kot priseljenci, kar bi se moralo odražati tudi v uspehu na trgu dela.

Tabela 3: Državljanstvo staroselcev, priseljencev in njihovih potomcev

Državljanstvo	Staroselci in drugi		Priseljenci z območja nekdanje Jugoslavije		Potomci priseljencev		Skupaj	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Skupaj	1.700.862	100,0	134.666	100,0	128.508	100,0	1.964.036	100,0
Slovensko	1.695.315	99,7	107.148	79,6	122.214	95,1	1.924.677	98,0

Vir: Popis 2002, Medvešek (2007), lastni preračuni.

4.4 Izobrazba

Razlike med staroselci in potomci priseljencev, ko gre za visoko izobrazbo, so zelo majhne, še posebej, če jih primerjamo med staroselci in priseljenci (gl. Tabela 4). Npr. visoko izobraženih staroselcev je 10,3 %, potomcev priseljencev pa 10,1 %, medtem ko je med priseljenci delež visoko izobraženih le 4,1 %. Visoko podiplomsko izobrazbo ima 1,6 % staroselcev, potomcev priseljencev pa 1,5 %, medtem ko imajo priseljenci le 0,7 % visoko podiplomsko izobraženih.

Tabela 4: Izobrazbena struktura staroselcev, priseljencev in potomcev priseljencev, starih od 30 do 49 let

Izobrazba	Razlika: S-P, v o. t.	Razlika: S-PP, v o.t.	Staroselci (S)		Priseljenci (P)		Potomci priseljencev (PP)	
			Število	%	Število	%	Število	%
SKUPAJ	0	0	492.539	100,0	74.360	100	16.019	100
Brez izobrazbe	-0,4	-0,4	1.682	0,3	501	0,7	123	0,7
Nepopolna OŠ	-2,2	-0,1	10.605	2,2	3.286	4,4	367	2,3
OŠ	-17,5	-3,0	78.680	16,0	24.921	33,5	3.039	19
Srednja izobrazba	8,4	1,4	305.663	62,1	39.975	53,7	9.723	60,7
Nižja poklicna	-4,5	-0,6	18.473	6,0	4.190	10,5	647	6,6
Srednja poklicna	-7,4	1,6	139.516	45,6	21.164	53,0	4.280	44
Srednja strokovna	9,0	0,2	122.274	40,1	12.449	31,1	3.882	39,9
Srednja splošna	2,9	-1,1	25.400	8,3	2.172	5,4	914	9,4
Višja izobrazba	4,7	1,9	37.524	7,6	2.152	2,9	915	5,7
Visoka izobrazba	6,2	0,2	50.658	10,3	3.029	4,1	1.612	10,1
Visoka podiplomska	0,9	0,1	7.727	1,6	496	0,7	240	1,5

Vir: Popis 2002, Medvešek (2007), lastni preračuni.

Opomba: S – staroselci; P – priseljenci; PP – potomci priseljencev; o. t. – odstotne točke.

Vidimo lahko, da je izobrazbena struktura populacije potomcev priseljencev bolj podobna izobrazbeni strukturi staroselcev kot pa izobrazbeni strukturi priseljencev. Glede na tezo, da je izobraževanje v ciljni državi odločilno pri uspehu na trgu dela, lahko v nadaljnji analizi pričakujemo, da bo razlika med staroselci in potomci priseljencev v uspehu na trgu dela minimalna, razumljiva pa bo manjša uspešnost priseljencev.

5 USPEH NA TRGU DELA

Uspeh na trgu dela ocenjujemo skozi dva indikatorja, tj. poklicni status in status aktivnosti. Podatki so za izbrano populacijo staro od 30 do 49 let.

5.1 Poklicni status

Razlike v poklicnem statusu med potomci staroselcev in potomci priseljencev so zelo majhne (gl. Tabela 5). To velja npr. tudi za poklicno skupino 'Zakonodajalcev, visokih uradnikov in menedžerjev', ki jo povežujemo z višjo izobrazbo in določeno družbeno oziroma s politično močjo; med staroselci je takih 4,3 %, med potomci priseljencev 4,2 % in med priseljenci 2,2 %. Razlike med staroselci in potomci priseljencev v skupinah 'Strokovnjakov', 'Tehnikov in drugih strokovnih sodelavcev' in 'Uradnikov' so nekoliko večje (1,9 odstotne točke oz. 1,8 odstotne točke), pa vendar veliko manjše kot če jim primerjamo s priseljenci.²⁰

Tabela 5: Struktura poklicnih skupin med delovno aktivnimi staroselci, priseljenci in potomci priseljencev, starih od 30 do 49 let

Poklicne skupine	Razlika: S-P, v o. t.	Razlika: S-PP, v o. t.	Razlika: PP-P, v o. t.	Staroselci (S)		Priseljenci (P)		Potomci priseljencev (PP)	
				Število	%	Število	%	Število	%
SKUPAJ	0,0	0,0	0,0	492.539	100,0	74.360	100,0	16.019	100,0
Delovno aktivni – skupaj	4,4	6,3	-1,9	425.381	86,4	60.956	82,0	12.828	80,1
Zakonodajalci, visoki uradniki, menedžerji	2,1	0,1	2,0	18.470	4,3	1.366	2,2	542	4,2
Strokovnjaki	8,2	1,9	6,3	51.252	12,0	2.330	3,8	1.293	10,1
Tehniki in drugi strokovni sodelavci	9,8	1,8	8,0	76.094	17,9	4.943	8,1	2.061	16,1
Uradniki	6,0	1,9	4,1	48.095	11,3	3.201	5,3	1.206	9,4
Poklici za storitve, prodajalci	1,5	-0,4	1,9	47.201	11,1	5.823	9,6	1.476	11,5
Kmetovalci, gozdarji, ribiči, lovci	2,6	2,7	-0,1	14.624	3,4	503	0,8	90	0,7
Poklici za neindustrijski način dela	-6	-0,8	-5,2	49.925	11,7	10.798	17,7	1.600	12,5
Upravlj. strojev in naprav, industr. izdelovalci in sestavljalci	-5,1	0,0	-5,1	69.394	16,3	13.051	21,4	2.095	16,3
Poklici za preprosta dela	-14,6	-4,6	-10	27.414	6,4	12.793	21,0	1.408	11,0
Vojaški poklici	0,3	0,0	0,3	2.599	0,6	165	0,3	81	0,6
Neznano	-5,0	-2,8	-2,2	20.313	4,8	5.983	9,8	976	7,6
Delovno neaktivni*	-4,4	-6,3	2,9	67.158	13,6	13.404	18,0	3.191	20,9

Vir: Popis 2002, Medvešek (2007), lastni preračuni.

Opomba: *'Delovno neaktivni' so v naslednji (Tabeli 6) prikazani v dveh ločenih kategorijah 'Brezposelni' in 'Neaktivno prebivalstvo'; Opomba: S – staroselci; P – priseljenci; PP – potomci priseljencev; o. t. – odstotne točke.

Na splošno lahko rečemo, da je poklicna struktura potomcev priseljencev zelo podobna poklicni strukturi staroselcev; izstopa poklicna struktura priseljencev – veliko višji so deleži v poklicnih skupinah, ki jih

²⁰ Za oceno statistične pomembnosti teh razlik bi bilo treba k raziskavi pristopiti drugače, tj. enako, kot velja za indikator izobrazbe. Edina večja razlika je v skupini Kmetovalci, gozdarji, ribiči in lovci, ker so lastniki kmetijske zemlje v glavnem staroselci.

povezujemo z nižjo izobrazbo: 60,9 % jih dela v teh štirih poklicnih skupinah: Kmetovalci, gozdarji, ribiči in lovci, Poklici za neindustrijski način dela; Upravljalci strojev in naprav, industrijski izdelovalci in sestavljalci; Poklici za preprosta dela. Potomci priseljencev imajo tukaj 40,5 % delež, staroselci pa 37,8 %; med tema populacijama je tudi na tej strani spektra razlika majhna, še posebej, če jo primerjamo s populacijo priseljencev.

Na tej točki analize je mogoče docela potrditi analitično tezo, ki pravi, da se posameznik/posameznica z višjo izobrazbo, ki je pridobljena v Sloveniji, bolje odreže na trgu delovne sile. Prav tako bi se naj bolje odrezal na trgu delovne sile, če govori slovenski jezik ali mu je slovenski jezik celo materni jezik. K večjemu uspehu na trgu dela bi naj prav tako prispevala državljanstvo Slovenije in dalj časa trajajoče prebivanje v Sloveniji. Po vseh teh kriterijih potomci priseljencev ne samo da prekašajo priseljence, ampak se celo izredno malo razlikujejo od staroselcev; in to se posledično kaže tudi v poklicni strukturi. Podatki o poklicni strukturi torej potrjujejo tezo o vplivu kulturnega in socialnega kapitala na uspeh na trgu dela.

Pri primerjavi statusa delovne ne/aktivnosti (gl. Tabela 5) pa so si potomci priseljencev in priseljenci prvič bolj podobni kot potomci priseljencev in staroselci. In ne samo to: priseljenci – vsem prejšnjim indikatorjem navkljub – se na trgu delovne sile v pogledu delovne aktivnosti in delovne neaktivnosti odrežejo celo bolje kot potomci priseljencev. Kako je to mogoče? Analiza statusa aktivnosti pa pokaže, da rezultat analize le ni tako presenetljiv.

5.2 Status aktivnosti

Če populacije primerjamo po statusu aktivnosti (gl. Tabela 6), ugotovimo, da imajo najvišji delež aktivnega prebivalstva staroselci (95%), sledijo potomci priseljencev (93,8%) in priseljenci (93%). To je razporeditev, ki jo pričakujemo glede na zastavljeno konceptualizacijo in operacionalizacijo socialnega in kulturnega kapitala.

Deleži v podkategoriji 'Kmetovalcev' za vse tri populacije tej razvrstitvi sledijo, vendar je razlog verjetno prej v dejstvu, da so lastniki kmetijsko-obdelovalnih površin staroselci, kot pa v kulturnem in socialnem kapitalu enih ali drugih.

Delež podkategorije 'Samozaposleni' potrjuje naše izhodiščne teze, tj. da so na trgu dela potomci priseljencev (6,3%) tako rekoč izenačeni s staroselci (6,8%) in uspešnejši v primerjavi s priseljenci (4,5%), in sicer glede na to, da bolj ali manj v celoti posedujejo kulturni in socialni kapital slovenske družbe.

Samo podkategorija 'Zaposleni', v kateri ima – primerjalno gledano – najvišji delež populacija priseljencev – se zdi, da vse zastavljene teze postavlja na glavo. Priseljenci imajo celo višji delež zaposlenih (83,0 %) kot staroselci (81,35 %), najmanjši delež pa imajo potomci priseljencev (78,8 %). Kako je mogoče, da ima najvišji delež zaposlenih populacija, ki se v glavnem ni šolala v Sloveniji, je manj izobrazena, ima najmanjši delež pripadnikov, katerih materni jezik je slovenščina, ima najmanjši delež pripadnikov, ki imajo slovensko državljanstvo?

Delež podkategorije 'Brezposelni', kjer imajo najvišji delež potomci priseljencev, prav tako do določene mere postavlja zastavljene teze na glavo, vendar z druge strani. To, da imajo najmanj brezposelnih staroselci (9,1%) potrjuje zastavljene teze. Ni pa v skladu s tezami dejstvo, da imajo najvišji delež brezposelnih potomci priseljencev (14,6 %), priseljenci pa manj (12,4 %). Kako je mogoče, da imajo potomci priseljencev višji delež

brezposelnih kot priseljenci, če bolj ali manj posedujejo kulturni in socialni kapital te družbe in so v tem pogledu tako zelo izenačeni s staroselci?

Tabela 6: Status aktivnosti med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev, starih od 30 do 49 let

Aktivnost	Razlika: P-S, v o. t.	Razlika: PP-S, v o. t.	Razlika: PP-P, v o. t.	Staroselci (S)		Priseljenci (P)		Potomci priseljencev (PP)	
				Število	%	Število	%	Število	%
SKUPAJ	0,0	0,0	0,0	492.539	100,0	74.360	100,0	16.019	100,0
Aktivno prebivalstvo	-1,5	-1,2	0,3	467.712	95,0	69.554	93,5	15.023	93,8
Zaposleni	1,7	-2,5	-4,2	380.182	81,3	57.732	83,0	11.831	78,8
Samozaposleni	-2,3	-0,5	1,8	31.733	6,8	3.115	4,5	950	6,3
Kmetovalec(ka)	-2,7	-2,6	0,1	13.466	2,9	109	0,2	47	0,3
Brezposelni*	3,3	5,5	2,2	42.331	9,1	8.598	12,4	2.195	14,6
Neaktivno prebivalstvo*	1,5	1,2	-0,3	24.827	5,0	4.806	6,5	996	6,2
Učenec, dijak, študent	-2,4	9,2	11,6	932	3,8	66	1,4	129	13,0
Upokojenec	1,8	1,2	-0,6	10.713	43,1	2.156	44,9	441	44,3
Gospodinja(ec)	1,4	-25,9	-27,3	10.039	40,4	2.011	41,8	144	14,5
Nezmožen za delo zaradi starosti, bolezni, invalidn.	-6,3	8,9	15,2	2.027	8,2	91	1,9	170	17,1
Prestaja kazen	0,0	1,1	1,1	113	0,5	22	0,5	16	1,6
Drugo	5,6	5,6	0,0	1.003	4,0	460	9,6	96	9,6
Stopnja delovne aktivnosti **					86,4		82,0		80,1
Stopnja brezposelnosti					9,1		12,4		14,6

Vir: Popis 2002, Medvešek (2007), lastni preračuni.

Opomba: *'Brezposelni' in 'Neaktivno prebivalstvo' so bili v prejšnji tabeli (Tabeli 5) združeni v kategorijo 'Delovno neaktivni'; ** – Stopnja delovne aktivnosti = (zaposleni + samozaposleni + kmetovalec(ka)) / (aktivno prebivalstvo); S – staroselci; P – priseljenci; PP – potomci priseljencev; o. t. – odstotne točke.

Zaradi razlik v velikosti posameznih populacij je na tem mestu morda primerno opozoriti na klasična kazalnika uspešnosti na trgu dela kot sta stopnja delovne aktivnosti in stopnja brezposelnosti, kajti stopnja delovne aktivnosti kaže nekoliko drugačno sliko (gl. Tabela 6).

Avtorja Kanas in van Tubergen (2006) sta v svojem delu na primer predstavila tezo, da so priseljenci bolj vezani na svojo izvorno etnično skupnost, koristijo socialni kapital izvornih skupnosti, kar jim pomaga na trgu dela. Če bi upoštevali to razlago, bi morali dodatno preveriti, ali priseljenci v resnici delajo v glavnem znotraj okvirov etničnih skupnosti, kjer so lahko koristili kulturni in socialni kapital izvorne skupnosti za uspeh na trgu dela. (To bi bila lahko deloma tudi razlaga relativno velikega deleža priseljencev v kategoriji 'Samozaposleni'.) Vendar bi potem morali domnevati tudi to, da pa njihovi potomci etnično orientiranih vezi nimajo več, vsaj ne v tolikšni meri. Vendar pa bi naj imeli potomci priseljencev po tezi istih avtorjev več vezi s staroselci, kar bi naj bilo na trgu dela za njih celo koristnejše. Vendar to po naših podatkih ne drži. Ta smer razmišljanja torej vodi v slepo ulico.

Možni pa sta tudi dve kontekstualni razlagi večje zaposlenosti priseljencev v primerjavi s staroselci in potomci priseljencev oziroma manjše brezposelnosti priseljencev v primerjavi s potomci: »Večina priseljencev, ki se je priselila v Slovenijo je ekonomskih migrantov« Dolenc (2007, str. 69–102). Ekonomski priseljenci pa so običajno mladi, motivirani, zdravi posamezniki. Žene in otroci, bolni in stari v glavnem ostajajo v izvorni državi. Med potomci priseljencev takšne selekcije človeškega kapitala ni.

Z argumentom 'selekcije človeškega kapitala' lahko deloma razložimo večjo zaposlenost priseljencev v primerjavi s potomci priseljencev pa tudi večjo zaposlenost priseljencev v primerjavi s staroselci – tovrstne selekcije namreč tudi med staroselci ni bilo.

Druga delna argumentacija je, da se je vsaj del obravnavanih priseljencev priselil in zaposlil v Sloveniji v 'nekem drugem času', ko so jih delovna mesta čakala in ki so jih obdržali. Njihova visoka zaposlenost je torej 'zgodovinsko' pogojena (gl. tudi Bešter 2007, str. 224).²¹ Potomci priseljencev pa se skušajo vključiti na trg delovne sile v čisto drugačnih družbeno-ekonomskih okoliščinah, v času pomanjkanja delovnih mest oziroma ko primanjkuje delovnih mest za visoko izobraženi kader – morda je to razlaga za slabo uspešnost na trgu dela za potomce priseljencev v primerjavi s priseljenci. Na slovenskem trgu dela je še vedno veliko povpraševanja po nizko izobraženem kadru. Čedalje več pa je visoko izobraženih, ki so brezposelni (gl. tudi Medvešek 2007). **Večja izobraženost potomcev priseljencev v primerjavi z njihovimi starši jim, paradoksalno, morda celo znižuje možnost zaposlitve.** S to razlago lahko prav tako deloma razložimo večjo zaposlenost priseljencev v primerjavi s potomci priseljencev.

Toda, četudi je vse to res, zakaj posledice teh razlag ne veljajo tudi za staroselce? Oziroma, zakaj ne veljajo enako za staroselce in potomce priseljencev? Staroselci in potomci priseljencev so povsem primerljivi tudi pri teh kontekstualnih razlagah (ni bilo selekcije z vidika človeškega kapitala; previsoka izobrazba glede na potrebe trga) kot tudi po vseh indikatorjih socialnega in kulturnega kapitala. **In vendar, kako potem razložiti razliko v deležih zaposlenih oziroma brezposelnih med staroselci in potomci priseljencev?**

Razkorak v deležu med brezposelnimi potomci priseljencev in staroselci je spet mogoče razložiti ali z etnično diskriminacijo ali s konceptom socialnega kapitala. Kot pa sem smo zapisala v uvodu tega prispevka, se zdi teza o etnični diskriminaciji v Sloveniji nekonsistentna; in še vedno sem istega mnenja. Po opravljeni analizi pa je ta nekonsistentnost vidna tudi iz podatkov: ni logično, da bi bili potomci priseljencev bolj etnično diskriminirani (višji delež brezposelnih) kot priseljenci (manjši delež brezposelnih). Druga možnost je, da se dopolni koncept socialnega kapitala.

Če pogledamo definicijo socialnega kapitala še enkrat, »je agregat dejanskih ali potencialnih virov – bolj ali manj institucionaliziranih odnosov, razmerij, poznanstev in identifikacij; z drugimi besedami gre za članstvo v določeni skupini ...« (v družini, študentskemu zboru elitne šole, izbranem klubu, v aristokraciji ipd²²).

Zdi se, da bi učinek socialnega kapitala morali dodatno ocenjevati na podoben način kot Kanas in van Tubergen (2006), ki sta raziskovala tudi način zaposlitve (uradne ali neuradne kanale). To pomeni, da bi upoštevali t. i. **neposredno uporabo socialnega kapitala, tj. koncept vezi in poznanstev**: oče staroselca pokliče šolskega kolega, ki ima pisarno nad pisarno kadrovika in skuša vplivati na odločitev o zaposlitvi. To je t. i. 'old boys network' – drugo ime za socialni kapital očetov oziroma staršev. Potomec migranta je pri uporabi te možnosti v slabšem položaju, razen če se skuša zaposliti znotraj lastne etnične skupnosti.

Pa vendar menim, da ta razlaga, ki kaže na pomembnost 'vezi in poznanstev', četudi morda do določene mere razloži situacijo – vseeno ne razloži situacije v celoti. Tudi Kanas in van Tubergen (2006) npr. nista

---

²¹ »Zadnje desetletje pred slovensko osamosvojitvijo so se selitveni tokovi iz drugih republik nekdanje Jugoslavije v Slovenijo začeli počasi umirjati. Naraščajoča gospodarska kriza na začetku osemdesetih let /.../ se je nadaljevala vse do leta 1988, ko so se relativno hitro začnejo zaostrovanje razmere na trgu dela ob sočasnem razpadanju enotnega jugoslovanskega trga. /.../ leto 1988 je ločnica, ko se zaključijo tri desetletja dolgo obdobje primarnega ekonomskega priseljevanja v Slovenijo« (Dolenc, 2007, str. 85).

²² Gl. tudi http://en.wikipedia.org/wiki/Social_capital.

ugotovila vpliva vezi in poznanstev znotraj ali zunaj etnične skupnosti (tj. neposredne uporabe socialnega kapitala) na zaposlitveni in poklicni status priseljencev.

Menim, da je pomembnejša druga razlaga, kjer gre za impliciten vpliv socialnega kapitala oziroma za večjo ali manjšo verjetnost obstoja socialnega kapitala. Ta razlaga izhaja iz konteksta situacije; vpliv in pomen socialnega kapitala pa je posreden. Menim, da delodajalec, ko zaposluje, presoja **ves** socialni kapital delojemalca, ki ga bo lahko pozneje (vsaj posredno) uporabil: družina, kolegi s fakultete, šole, nekdanji sodelavci, sosedi itd. Delodajalec pričakuje, da bo delojemalec na vsakem koraku za potrebe in namen svojega dela izkoriščal svoj socialni kapital in kapital svoje družine.²³

Pri odločitvi o zaposlitvi določene osebe se upošteva verjetnost, da ima določena oseba več socialnega kapitala kot kakšna druga. V tem primeru je staroselec v prednosti, ker je večja verjetnost, da ima staroselec zaradi daljšega časa, ko je s svojo družino živel v določenem okolju, več socialnega kapitala kot potomec migranta.

Identična situacija, toda z druge strani metra, je, da se npr. za potrebe delodajalca, ki prodira na tuj trg, poišče človeka, ki že ima (vsaj nekaj) socialnega kapitala te tuje države.²⁴

Sklepam, da čas ene generacije zadostuje za primerljivost, ko gre za kulturni kapital (primerjava podatkov o izobrazbi). Ne velja pa to v celoti za socialni kapital (sodeč po podatkih o statusu aktivnosti). Del staroselcem primerljivega socialnega kapitala so si potomci priseljencev v okviru šolanja nedvomno pridobili. Sem sodijo tudi priporočila profesorjev. Vendar pa je pglavitni vir socialnega kapitala, pridobljen v okviru šolanja, na katerega lahko računajo v prihodnosti, naložen pri njihovih kolegih s fakultete, ki pa bodo redko imeli možnost odločati o zaposlovanju kolegov svoje generacije. Ta kapital bodo lahko 'unovčili' šele za zaposlitev svojih potomcev. To razloži izstopajoč rezultat pri samozaposlenih. Pri samozaposlenih socialni kapital »staršev« ni potreben v takšni meri, zato razkoraka med priseljenci potomcev in staroselci ni.

---

²³ Da bi lahko to tezo potrdili, bi bilo treba opraviti poglobljene intervjuje z množico kadrovskih komisij. Težava pa je, ker je to sivo polje: ali gre v resnici za vprašanje socialnega kapitala ali gre za diskriminacijo? Diskriminacija je zakonsko prepovedana in sankcionirana. Zelo dvomljivo je, da bi dobili resnične odgovore. Po drugi strani pa je socialni kapital v vseh svojih pojavnih oblikah slabo raziskan. Deloma pa je razlog tudi v tem, da socialni kapital večinoma funkcionira kot 'simbolni kapital' (gl. več v Bourdieu, 2001, str. 100), kar pomeni, da se posamezniki, ki delujejo skladno s tem družbenem imperativom, tega slabo zavedajo oziroma to ravnanje ni ozaveščeno.

²⁴ Takšna je bila razlaga npr. velikega vpliva oziroma pomoči Slovenije Evropski uniji, ko gre za politične ali gospodarske izzive na območju Balkana: pomen notranjih informacij in že vzpostavljenih (osebnih) vezi iz prejšnjega obdobja.

6 SKLEP

Izhodiščna teza v tem prispevku je bila, da več kot ima posameznik kulturnega in socialnega kapitala ciljne države, več ima uspeha na trgu dela. Po vseh indikatorjih kulturnega in socialnega kapitala, uporabljenih v tem prispevku (materni in pogovorni jezik, izobrazba, državljanstvo), potomci priseljencev prekašajo priseljence in se celo izredno malo razlikujejo od staroselcev. Natančno takšna razporeditev je vidna tudi v poklicni strukturi. Zastavljeni koncept socialnega in kulturnega kapitala dobro razlaga uspeh na trgu dela v pogledu poklicne strukture staroselcev, priseljencev in potomcev priseljencev. Ta vrstni red se pokaže tudi pri statusu aktivnosti za podkategoriji 'Samozaposleni' in 'Kmetovalci' (ta podkategorija je zaradi lastništva zemlje nekaj posebnega).

Pri statusu aktivnosti za podkategoriji 'Zaposleni' in 'Brezposelni' pa sta zastavljena koncepta socialnega in kulturnega kapitala zrelativizirana s kontekstualnimi argumentacijami, da je bila med priseljenci opravljena selekcija z vidika človeškega kapitala in potreb trga po nizko kvalificirani delovni sili, med staroselci in priseljenci potomcev pa tovrstne selekcije ni bilo, zato imajo priseljenci višji delež delovno aktivnih in manjši delež brezposelnih kot potomci priseljenih, čeprav imajo slednji po zastavljenih indikatorjih več kulturnega in socialnega kapitala ciljne države.

Razkorak v deležu brezposelnih med staroselci in potomci priseljencev, ki so tako rekoč izenačeni v pogledu kulturnega in socialnega kapitala, kot so izenačeni tudi v dejstvu, da ni bilo selekcije z vidika človeškega kapitala in potreb trga po nizko kvalificirani delovni sili pa je mogoče razložiti z razširjenim konceptom socialnega kapitala. Dodati je treba indikator 'trajnosti' oziroma 'stalnosti', ki ga je mogoče razbrati iz dejstva, ali so starši staroselci ali novoselci. Tako se zajame verjetnost 'družinskega socialnega kapitala' kot tudi 'stalnosti'; kaže namreč, da čas ene generacije zadostuje za primerljivost, ko gre za kulturni kapital, ne pa tudi za primerljivost socialnega kapitala.

Prispevek tako daje možen odgovor na vprašanje, zakaj bi se v primeru, ko sta prosilca za službo v vseh objektivnih kriterijih (znanje jezika, državljanstvo, izobrazba) enaka, razen v dejstvu, da je nekdo potomec migranta in nekdo staroselec, delodajalci prej odločali za staroselce kot potomce priseljencev, tj. 'novoselce', - in razlog ne bi bila etnična diskriminacija ampak socialni kapital; in sicer socialni kapital, ki ga ima staroselec več, ali v neposredni obliki vez in poznanstev ali pa v implicitni obliki, ko se mu samo priznava verjetnost, da ima več socialnega kapitala kot novoselec, ker je v določenem okolju s svojo družino prisoten že dlje časa - oziroma, da čas ene generacije zadostuje za primerljivost, ko gre za kulturni kapital, da pa to ne velja v celoti za socialni kapital. Ob tem sklepu opozarjam, da je med 'razlikovanjem' in etnično (oz. kakšno drugo) diskriminacijo samo tanka meja, na katero je treba zelo paziti, kajti dejstvo je, da so manjšine pogosto v deprivilegiranim položaju in potencialne žrtve diskriminacije.

Raziskavo bi bilo smiselno ponoviti tako, da bi podatke iz Popisa 2002 statistično analizirali na neagregatni ravni. Analizo bi lahko poglobili z dodatno primerjavo med različnimi etničnimi skupinami, ki sestavljajo staroselsko populacijo in različnimi etničnimi skupinami, ki sestavljajo novoselsko populacijo. Prav tako bi bilo raziskavo smiselno ponoviti z drugače definiranimi potomci priseljencev (ali s tistimi, ki so prišli v Slovenijo s 6 leti, kar pomeni, da bi vso osnovno šolo opravljali v Sloveniji, ali pa izključno rojeni v Sloveniji) pa tudi z večjo diferenciacijo starostnih razredov v vseh treh populacijah (npr. 30–39 in 40–49). Zanimivo pa bi bilo (razširjeni) koncept preizkusiti na primeru drugih držav in tudi na drugih področjih življenja.

LITERATURA IN VIRI

1. Alridge, Stephen (2004). *Life Chances & Social Mobility an overview of the evidence*. Pridobljeno na [www.cabinetoffice.gov.uk/.../ assets/www.cabinetoffice.gov.uk/strategy/lifechances_socialmobility%20pdf.ashx](http://www.cabinetoffice.gov.uk/.../assets/www.cabinetoffice.gov.uk/strategy/lifechances_socialmobility%20pdf.ashx).
2. Bešter, Romana (2005). *Ekonomska integracija priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije*. V Komac Miran (ur.), *Percepcija slovenske integracijske politike: zaključno poročilo* (str. 559–590). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
3. Bešter, Romana (2007). *Socialnoekonomska integracija priseljencev iz prostora nekdanje Jugoslavije in njihovih potomcev v Sloveniji*. V Komac, M. (ur.), *Priseljenci* (str.105–134). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
4. Bevc, Milena (2004). *Migracijska politika in problem bega možganov*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja in Inštitut za narodnostna vprašanja.
5. Boudieu, P. (1986). *The Forms of Capital* v Granovetter, Mark S. in Sweldberg R. (2001). *The Sociology of Economic Life*. Oxford: Westview.
6. Bourdieu, P. (2001). *The Forms of Capital v: Granovetter, Mark S. in Sweldberg R. (2001). The Sociology of Economic Life*. Oxford: Westview.
7. Brezigar, Sara (2006). *Pojavi etnične diskriminacije v javni upravi, vojski in policiji v RS*. V M. Komac in M. Medvešek (ur.), *Percepcija slovenske integracijske politike* (str. 73–148). Zaključno poročilo PSIP (zaključno poročilo). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
8. Dolenc, Danilo (2007). *Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni*. V Komac, M. (ur.), *Priseljenci* (str. 69–102). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
9. *European Social Reality* (2007). Brussels: European Commission.
10. *Government Migration Policy Programme – Government Resolution*. (19. 10. 2006). Finska. Pridobljeno 15. 7. 2008 na www.mol.fi/mol/en/99_pdf/en/90_publications/migration_programme2006.pdf.
11. Hernandez Leon, Ruben in Zuniga, Victor (2002). *Mexican Immigrant Communities in the South and Social Capital: The Case of Dalton, Georgia*. The Center for Comparative Immigration Studies, University fo California, San Diego. Working Paper 64. Pridobljeno na <http://www.ccis-ucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg64.pdf>.
12. *International Migration Outlook 2007* (2007). Paris: OECD.
13. *Jobs for Immigrants – Labour market integration in Australia, Denmark, Germany and Sweden* (2007). Paris: OECD.
14. Kanas, A. in van Tubergen, F. (2006). *The Impact of Human and Social Capital on Immigrants' Employment and Occupational Status*. Department of Sociology, Utrecht University, The Netherlands. Pridobljeno 24. 6. 2008 na www.ercomer.eu/downloads/kanasvantubergen06.doc.
15. Komac, M. in Medvešek, M. (ur.) (2005). *Percepcija slovenske integracijske politike*. Zaključno poročilo. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
16. Komac, Miran (ur.) (2007). *Priseljenci*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
17. Kraigher, Tomaž (2007). *Trg dela – zaposlovanje in delo tujcev v Sloveniji*. *Ekonomsko ogledalo*, 4/07, str. 22–23 .

18. Kržišnik Bukič, Vera in Klopčič, Vera, Komac, Miran (2003). Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji oz. Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji Inštitut za narodnostna vprašanja. Pridobljeno na: http://www.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/pdf_datoteke/Raziskava_Polozaj_in_status_pripadnikov_narodov_nekdanje_Jugoslavije_v_RS.pdf.
19. Liebig, Thomas (2007a). The Labour Market Integration of Immigrants in Denmark. OECD Social, Employment and Migration Working Paper (50).
20. Liebig, Thomas (2007b). The Labour Market Integration of immigrants in Germany. OECD Social, Employment and Migration Working Paper (47).
21. Malačič, Janez (2006). Trendi zaposlovanja in ekonomskih migracij na slovenskem trgu dela (povzetek zaključnega poročila). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
22. Matching Educational Background and Employment: A Challenge for Immigrants In Host Countries (2007). Paris: OECD.
23. Medvešek, Mojca (2005). Interakcijska dimenzija integracije: Znotrajkupinski in medskupinski stiki/odnosi. V: Komac Miran (ur.), Percepcija slovenske integracijske politike: zaključno poročilo (str. 591–640). Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja.
24. Medvešek, Mojca (2007). Socioekonomski položaj potomcev priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije, Ljubljana 2007 (del izsledkov projekta Družbena vključenost/izključenost potomcev priseljencev v Sloveniji (2005–2007), vodja projekta dr. Miran Komac, sodelavka dr. Mojca Medvešek, financer ARRS.)
25. Medvešek, Mojca (2007a). Razmišljanja o pojavih nestrpnosti in etnične distance v slovenski družbi. V Komac, M. (Ur.), Priseljenci (str. 187–218). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
26. Migrant Integration Policy Index (2007). Pridobljeno na: <http://www.integrationindex.eu/>.
27. Mobilnost delavcev: izzivi, priložnost, pravica. Razprave ob Evropskem letu mobilnosti delavcev (2006). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
28. OECD Social, Employment and migration working papers, OECD 2007.
29. Platt, Lucinda (2005). Migration and social mobility: The life chances of Britain's minority ethnic communities. University of Essex.
30. Popis 2002 – Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj. Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno na http://www.stat.si/Popis2002/si/kaj_je_popis.html.
31. Predlog strategije ekonomskih migracij (februar 2008). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Pridobljeno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/sem_ess.pdf.
32. Push and Pull factors of international migration – A comparative report. (2000). Brussels: European Commission, Eurostat.
33. Raziskava 'Mobilnost slovenskih delavcev pri iskanju zaposlitve v državah EU/EGS (februar 2006). Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja.
34. Recchi, Ettore (2006). Spatial and Social Mobility in the EU. University of Florence. Pridobljeno na: http://www.obets.ua.es/pioneur/bajaarchivo_public.php?iden=358.
35. Roter, Petra (2007). Pomen in vloga jezika v integracijskem procesu. V Komac, M. (ur.), Priseljenci (str. 301–332). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

36. Sociološko srečanje 2006. Socialni kapital. Socialni kapital in tranzicija. Pridobljeno 24. 6. 2008 na http://www.sociolosko-drustvo.si/index.php?option=com_content&task=view&id=83&Itemid=27.
37. Širčelj, Milivoja (2003). Verska, jezikovna in narodnostna sestava prebivalstva Slovenije – Popisi 1921–2002. Ljubljana: SURS.
38. The Effects of Human Capital and Social Capital on Immigrant Wages and Labor Market Incorporation in the United States and Japan (abstract). Pridobljeno na http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/1/0/7/6/1/pages107610/p107610-1.php.